

การใช้ละครประยุกต์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ในสถานประกอบการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณรัตน์ รัตนวราจค์ ป.ร.ด. (ประชากรศาสตร์)
คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้แนวคิดละครประยุกต์สร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานของคนงานในโรงงาน การศึกษานี้ใช้การวิจัยปฏิบัติการ ดำเนินการในโรงงาน 5 แห่ง ในนิคมอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี โดยมีผู้เข้าร่วมวิจัย 125 คน กิจกรรมวิจัยที่กระทำต่อผู้เข้าร่วมวิจัยเรียกว่า “กระบวนการละคร” ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ 1) การสร้างพื้นที่ปลอดภัย 2) การกระตุ้นให้กล้าคิดและแสดงความคิดเห็น และ 3) การเปิดใจคุย เก็บข้อมูลโดยการสังเกตและการบันทึก วิเคราะห์ผลโดยการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการวิจัยพบว่า คนงานเข้าใจเรื่องอุบัติเหตุ และสามารถระบุสาเหตุหลักของอุบัติเหตุได้ว่าเกิดจากการกระทำที่ไม่ปลอดภัยและสภาพที่ทำงานที่ไม่ปลอดภัย คนงานแสดงแนวทางการทำงานที่ไม่ปลอดภัยผ่านกิจกรรมอย่างชัดเจน สะท้อนการทำงานที่ไม่ถูกต้อง การพลั้ง

เผลอ และความประมาท กระบวนการละครทำให้ คนงานเกิดจินตนาการเรื่องความสูญเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ดี คิดขยายต่อเนื่องถึงผลกระทบที่เกิดจากการเกิดอุบัติเหตุได้ง่ายขึ้น และรู้สึกถึงผลที่จะตามมาชัดเจนมากขึ้น เป็นไปตามหลักการของละครประยุกต์ที่เน้นการสร้างจินตนาการให้คนเกิดความคิด และนำมาเทียบเคียงกับชีวิตตนเอง คนงานให้ความเห็นว่า กิจกรรมนี้ ช่วยให้ตัวคนงานนึกถึงเรื่องความปลอดภัยในการทำงานได้ชัดเจน และมองเห็นภาพอุบัติเหตุที่อาจเกิดกับตนเองได้ง่าย การใช้กระบวนการละครนี้ สามารถใช้ผนวกเข้ากับการฝึกอบรมด้านความปลอดภัยได้

คำสำคัญ:

สร้างเสริมสุขภาพ / สถานประกอบการ / ละครประยุกต์ / กระบวนการละคร / ความปลอดภัย

* ผู้รับผิดชอบบทความ ผศ.ดร.วรรณรัตน์ รัตนวราจค์ ป.ร.ด. (ประชากรศาสตร์) สาขาการสร้างเสริมสุขภาพ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 99 หมู่ 18 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121 โทรศัพท์: 0-2564-4440-79 ต่อ 4751 โทรสาร 0-2516-2708 E-mail: wannarat.ra@gmail.com

Applied Theatre for Health Promotion at Workplace in an Industrial Park

Assistant Professor Wannarat Rattanawarang, Ph.D. (Demography)
Faculty of Public Health, Thammasat University

Abstract

The qualitative research aimed to examine the practice of Applied Theatre in order to foster safety awareness amongst workers at factories. This study adopted an action research approach and was conducted, with the assistance of 125 co-researchers, at 5 factories located in an industrial settlement in Pathumthani Province. This study employed “Drama Process” as a 3 stages intervention including: 1) building safety zones; 2) inducing to think and express opinions; and 3) having a heart-to-heart talk. Data were collected by observing and note-taking. Thematic analysis was then carried out. The results show that the workers had basic knowledge of accidents and were able to identify the major causes of accidents owing to unsafe acts and unsafe working conditions. The unsafe acts were clearly performed by the workers through the Drama

Process activities which adequately reflected human errors, careless actions, and unawareness. Moreover, the process enabled the workers to carefully think about direct and indirect losses resulting from accidents, effortlessly yield insights into the impacts of accidents, and be keenly aware of the adverse consequences of accidents. Such attributes were compatible with Applied Theatre concepts which encourage creativity and self-reflection. The respondents joining the activities stated that the program rendered them acutely aware of workplace safety as well as workplace accidents. The Drama Process could be integrated with safety training.

Keywords:

Health promotion / Workplace / Applied theatre / Drama process / Safety

* Corresponding author Assistant Professor Wannarat Rattanawarang, Faculty of Public Health, Thammasat University, 99 Moo 18 Phaholyothin Road, Khlongnueng Subdistrict, Khlongluang District, Patumthani, 12121 Tel. 0-2564-4440-79 Ext. 4751 Fax. 0-2516-2708 E-mail: wannarat.ra@gmail.com

บทนำ

งานด้านอุตสาหกรรมของประเทศไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาอุตสาหกรรมล้วนอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วย มีการใช้เครื่องจักรหลายชนิดซึ่งนำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุหรือความไม่ปลอดภัยในการทำงาน ขณะเดียวกัน ข้อมูลสถิติการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงานแสดงแนวโน้มการประสบอันตรายลดลง โดยในปี พ.ศ. 2553, 2555, 2557 และ 2559 มีผู้ประสบอันตราย 146,511 คน 131,826 คน 100,234 คน และ 86,278 คน ตามลำดับ แต่การเสียชีวิตจากการประสบอันตราย มีแนวโน้มลดลงค่อนข้างน้อย โดยในปี พ.ศ. 2553, 2555, 2557 และ 2559 มีผู้เสียชีวิต 619 คน 717 คน 603 คน และ 570 คน ตามลำดับ (สำนักงานกองทุนเงินทดแทน, 2561)

อุบัติเหตุ การประสบอันตรายจากการการทำงานทำให้เกิดความสูญเสียตามมาหลายประการ ทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน สิ่งแวดล้อม และ สาธารณชน ทั้งที่ประเมินค่าเป็นเงินได้และไม่สามารถประเมินค่าเป็นเงินได้ (ปราโมช เขียวชาญ และ บงกช กิตติสมพันธ์, 2556) เกิดเป็นความสูญเสียทางตรง ซึ่งคือมูลค่าความสูญเสียหรือจำนวนเงินที่ต้องจ่ายเกี่ยวกับผู้ได้รับบาดเจ็บโดยตรง และเกิดความสูญเสียทางอ้อมได้แก่ การสูญเสียเวลาทำงานของคนงานผู้บาดเจ็บเพื่อรักษาพยาบาล การสูญเสียเวลาของคนงานอื่นเนื่องจากหยุดการทำงานชั่วคราว ค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมเครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ ค่าใช้จ่ายต่างๆ รวมทั้งค่ากอบกู้ชื่อเสียงและภาพลักษณ์โรงงานคืน (อภิชาติ ชำนิชนอก และ สวินทร์ พงษ์เก๋า, 2556; อนุศักดิ์ ฉิ่งไพศาล, 2556)

สาเหตุของอุบัติเหตุเกิดจาก 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ความผิดพลาดของมนุษย์ สภาพแวดล้อม และเครื่องจักร อุปกรณ์ (อนุศักดิ์ ฉิ่งไพศาล, 2556) ซึ่งผู้วิจัยมองว่าในเรื่องของสภาพแวดล้อม และเครื่องจักรอุปกรณ์นั้น มีแนวทางการดำเนินการได้ตามหลักการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามกฎและระเบียบปฏิบัติเพื่อความปลอดภัย ส่วนเครื่องจักรอุปกรณ์ ก็ต้องมีการดูแลและบำรุงรักษา (วิทยา อยู่สุข, 2552; ศิริพร แยมนิล, โชคชัย สุทธาเวช, จินตนา บิลมาศ และยุวียง ศรีบุญเรือง, 2550; อนามัย (ธีรวิโรจน์) เทศกะทีก, 2551) การป้องกัน

อุบัติเหตุจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือเชิงรุกของผู้ที่ทำงาน สุขภาพทุกสาขาไม่ใช่เฉพาะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาความปลอดภัยเท่านั้น ผู้ที่ทำงานทุกด้านควรดำเนินการที่จะหาแนวทางเพื่อป้องกันอันตรายในสถานประกอบการ (Levy & Wegman, 2000) ประการสำคัญที่ผู้วิจัยสนใจคือความประมาทของมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งแม้คนงานจะได้รับการให้ความรู้โดยผ่านหัวหน้างาน ผ่านนโยบายและผ่านการฝึกอบรม ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในสถานที่ทำงานแล้ว แต่ก็ยังคงเกิดอุบัติเหตุอยู่

การศึกษาสภาพปัญหาด้านความปลอดภัยและอาชีวอนามัยของประเทศไทยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าสถานประกอบการร้อยละ 97 ของประเทศเป็นสถานประกอบการขนาดเล็กและขนาดกลาง และมีความรุนแรงของปัญหาด้านความปลอดภัยและอาชีวอนามัย จึงได้เสนอแนะให้ควรมีการสนับสนุนทรัพยากรบุคคลและการเงินในการพัฒนาการตรวจความปลอดภัย สร้างระบบข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการวิจัยและพัฒนางานด้านนี้ (เฉลิมชัย ชัยกิตติภรณ์, 2545) การหาแนวทางเพื่อสร้างความปลอดภัยในการทำงานจึงเป็นความท้าทายงานด้านความปลอดภัย ความปลอดภัยจึงเป็นมากกว่าการไม่บาดเจ็บ และจำเป็นที่จำเป็นต้องคิดเชิงรุก (proactive) ด้วยวิธีการที่มากกว่าการป้องกัน (Brunette, 2006) นอกจากนี้การศึกษาองค์กรให้บริการด้านฝึกอบรมและให้คำปรึกษาด้านความปลอดภัยอาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อมแห่งหนึ่งเสนอว่าผู้บริหารควรมีการกำหนดนโยบายให้คนงานในองค์กรมีกิจกรรมทำร่วมกันมากขึ้น เพื่อให้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน (อพัชชา แผลมสุข, 2553) เพราะจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึกได้ ซึ่งความคิดนี้เป็นแนวทางสร้างความตระหนัก

ความตระหนัก คือ การที่คนงานเกิดความรู้สึกว่าความปลอดภัยในการทำงานมีความสำคัญต่อชีวิตและทรัพย์สินส่งผลให้เกิดความคิด ไตร่ตรอง คำนึงถึงสิ่งที่ควรกระทำในการปฏิบัติงาน (นววิธ จิตต์วรไกร, 2554) เป็นความรู้สึก การรับรู้ การคิดได้ ในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยแสดงออกมาในทิศทางที่ต้องการตามประสบการณ์การทำงานและสิ่งแวดล้อม หรือเป็นการที่บุคคลได้นึกคิดหรือการเกิดขึ้นในความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่ง

มีเหตุการณ์หนึ่ง หรือสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งรู้สึกว่ามีหรือ การได้ถูกคิดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดนี้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้ใน สภาวะจิตใจ แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นจำได้ และระลึก ได้ถึงลักษณะบางอย่างของสิ่งนั้น การใช้กระบวนการละคร ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการสร้างพื้นที่ปลอดภัย ขั้นตอนกระตุ้นให้กล้าคิดและแสดงความเห็น และ ขั้นตอน เปิดใจคุย (วรรณรัตน์ รัตนวรงค์, 2557) เป็นวิธีการที่ ช่วยทำให้เกิดความตระหนักได้ การสร้างความตระหนัก นี้ถือเป็นการสร้างเสริมสุขภาพในระดับที่ 1 จากทั้งหมด 3 ระดับ คือ ระดับตระหนักรู้ ระดับเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และ ระดับช่วยเหลือสังคม (O'Donnell, 2002)

การวิจัยนี้ จึงเป็นการใช้กระบวนการของละคร ประยุกต์มาฝึกให้คนคิดถึงเหตุการณ์หรืออันตรายที่อาจจะ เกิด เพื่อให้เกิดความตระหนักในเรื่องอุบัติเหตุและอันตราย รู้จักระวังและไม่ประมาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้แนวคิดละครประยุกต์สร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานในโรงงาน โดยเมื่อนำ มาใช้ในงานด้านความปลอดภัยจึงเป็นการเพิ่มทางเลือก แนวทางดำเนินการสำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานอาชีวอนามัยและความปลอดภัยต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การ วิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีผู้ร่วมวิจัยเป็น คนงานในโรงงาน ซึ่งผู้เข้าร่วมการวิจัยในการศึกษานี้ มี จำนวนในแต่ละโรงงานอยู่ระหว่าง 20 - 30 คน และเป็น ผู้ที่ร่วมในกระบวนการละครประยุกต์ ดำเนินการใน 5 โรงงาน รวมมีผู้ร่วมวิจัยในการศึกษา 125 คน อย่างไร ก็ตาม เนื่องจากงานนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ขนาด ตัวอย่างจึงไม่มีผลในเชิงการทดสอบและวิเคราะห์ปริมาณ (magnitude) เพราะการศึกษาเชิงคุณภาพเน้นการสร้าง แนวคิด การตีความเพื่อทำความเข้าใจมนุษย์และสังคม มุ่ง ศึกษาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อม สนใจข้อมูล ด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย หรือค่านิยมของบุคคล นอกเหนือจากข้อมูลเชิงปริมาณ (ชาย โพธิสิตา, 2547; นิศา ชูโต, 2551; สุขชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2554; สุภางค์ จันทวานิช, 2555) พัฒนาความรู้โดยวิธีการอุปนัย จึงเป็นทฤษฎีที่สร้างขึ้นเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์

ของคนมากกว่าการอธิบายและการคาดทำนายมนุษย์ อย่างการวิจัยเชิงปริมาณ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2549) และไม่มีความพยายามที่จะใช้การสุ่มตัวอย่าง (Cresswell, 1994; 2007)

2.1 ผู้เข้าร่วมวิจัย

ผู้เข้าร่วมวิจัย เป็นคนงานที่เข้าร่วมการวิจัย โดยสมัครใจหลังจากได้รับการคัดเลือกจากโรงงานให้ ร่วมการวิจัย สาเหตุสำคัญที่โรงงานเป็นผู้คัดเลือกคนงาน เนื่องจากการเข้าร่วมการวิจัยกระทบต่อเวลาการปฏิบัติงาน ของคนงาน โรงงานจึงต้องจัดสรรให้เหมาะสม ซึ่งเมื่อ โรงงานคัดเลือกคนงานและชี้แจงเรื่องกิจกรรมที่จะดำเนินการ ให้คนงานเข้าใจแล้ว หากคนงานยินดีเข้าร่วมกิจกรรม ก็ถือว่าเป็นผู้เข้าร่วมวิจัย ขั้นตอนการดำเนินการเพื่อให้ ได้ผู้เข้าร่วมวิจัย มีดังนี้

- 1) ส่งจดหมายขอความร่วมมือเข้าร่วม โครงการวิจัย ไปยังโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม โดยใช้ เกณฑ์เลือกโรงงานที่มีจำนวนคนงานขั้นต่ำ 200 คน และ ส่งจดหมายถึงโรงงานทั้งหมดตามเกณฑ์
- 2) รอกการตอบกลับ ภายในระยะเวลา 3 เดือน ซึ่งได้เพียง 6 โรงงาน ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ผู้วิจัย ได้เดินทางไปพบผู้รับผิดชอบและชี้แจงลักษณะงานวิจัย ขั้นตอน
- 3) รอกการตอบรับวันเวลาดำเนินการ เนื่องจากการดำเนินงานที่ใช้ระยะเวลาหลายชั่วโมง และกลุ่มคนจำนวนขั้นต่ำ 20 คน ทำให้โรงงานต้องขออนุมัติ ผู้บริหาร จัดสรรเวลา คน และสถานที่ และถูกปฏิเสธ 1 โรงงาน
- 4) เมื่อโรงงานตอบรับ และจัดสรรคนเข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยจึงดำเนินการ โดยความแตกต่างของ ผู้ร่วมกิจกรรม ไม่มีผลต่อการดำเนินการ แต่กลับเป็นผลดี เนื่องจากได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

เกณฑ์การคัดเลือกและคัดออก

การคัดเลือก (inclusion criteria)

- 1) ผู้เข้าร่วมวิจัยในการศึกษานี้ ต้องเป็นคนงานที่ทำงานในโรงงานและเป็นลูกจ้างประจำ
- 2) ผู้เข้าร่วมวิจัยต้องสื่อสารภาษาไทยได้

การคัดออก (exclusion criteria)

1) ผู้เข้าร่วมวิจัย จะถูกคัดออกเมื่อแสดง ความประสงค์ยุติการร่วมการวิจัยนี้ โดยการแสดงความ ประสงค์สามารถทำได้โดยการแจ้งผู้ดำเนินการวิจัยด้วย วาจาและมีผลทันที

2) ผู้เข้าร่วมวิจัยจะถูกคัดออกเมื่อแสดง พฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำกิจกรรม เช่น การทะเลาะ การด่าทอ การพูดเสียดสี ที่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของ กิจกรรมละคร หรือไม่ใช่ปกติวิสัยในการทำกิจกรรมกลุ่ม โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้พิจารณาและดำเนินการเชิญออก

3) ผู้เข้าร่วมวิจัยจะถูกคัดออกเมื่อแสดง ความอึดอัดที่จะร่วมกิจกรรม หรือเกิดความเครียดจากการ ร่วมกิจกรรม โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้สังเกตและสอบถามความ ยินยอมในการร่วมหรือเลิกกิจกรรม

2.2 เครื่องมือในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แบบบันทึกข้อมูล ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ สิ่งที่ปรากฏ และ ความหมายที่ปรากฏ การบันทึก การสังเกต ใช้แบบบันทึกการสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยพัฒนาจากหลักการเก็บข้อมูลแบบการใช้นแบบบันทึก (memoing) (Miles & Huberman, 1994)

2.3 วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาใช้กิจกรรมดำเนินการกับผู้เข้าร่วมวิจัย โดยวิธีการใช้กิจกรรมวิจัยนี้ทางศิลปะการละคร โดยแนวคิดละครประยุกต์เรียกว่า “กระบวนการละคร” ซึ่งประกอบด้วย 1) การสร้างพื้นที่ปลอดภัย 2) การกระตุ้นให้กล้าคิดและแสดงความคิดเห็น และ 3) การเปิดใจคุย ดำเนินกิจกรรมโดยศิลปินวิทยากรคนเดียวกันทั้งหมด

2.3.1 การสร้างพื้นที่ปลอดภัย เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัย เกิดความไว้วางใจศิลปินวิทยากรและผู้ร่วมกิจกรรมด้วยกัน การสร้างพื้นที่ปลอดภัย เน้นให้คนงานกล้าพูดและสะท้อนมุมมองต่อเรื่องความปลอดภัยในการทำงานในโรงงาน โดยใช้เกมกิจกรรมละคร ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วม (participant) ทำ เพื่อสร้างความพร้อมในการแสดงออก โดยมีความพร้อมทางด้านร่างกาย ความพร้อมในการสื่อสาร และความพร้อมด้านสมาธิ

1) การสร้างความพร้อมทางด้าน

ร่างกาย คือทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมพร้อมที่จะเคลื่อนไหว เช่น

1) กิจกรรมให้บอกชื่อตนเองพร้อมแสดงท่าทางคือเป็นการแนะนำตัวเองให้สมาชิกรู้จัก พร้อมแสดงท่าทางพร้อม กับพูดแนะนำชื่อ โดยการเดินมากลางวงกลม บอกชื่อตัวเองเสียงดัง แล้วมีท่าประกอบชื่อ เมื่อบอกเสร็จ เดินกลับที่ เพื่อทุกคนในวงเดินเข้ามากลางวงพร้อมกัน แล้วพูดชื่อคนงานคนนั้น พร้อมทำตามท่าทาง ทำไปจนครบทุกคนทั้งวง วัตถุประสงค์เพื่อ ฝึกความพร้อมร่างกาย ด้านการเคลื่อนไหว และให้กล้าที่จะพูด กล้าใช้เสียง (เพื่อให้เกิดการปลดปล่อยความกดดัน) 2) กิจกรรมเลี้ยงแพ เป็นกิจกรรมที่สมมติให้พื้นที่กิจกรรมเป็นแพ คนงานจินตนาการว่ายอยู่บนแพที่ลอยบนท้องทะเล จำเป็นต้องยื่นถ่ายน้ำหนักให้สมดุล มิเช่นนั้นแพจะล่ม วิทยากรกระบวนการจะให้คนงานเดินไปเรื่อย ๆ ในพื้นที่กิจกรรมเพื่อเลี้ยงแพให้สมดุล คือกระจายคนให้ทั่วพื้นที่ไม่ให้ทั้งน้ำหนักมากหรือน้อยเกินไป และเมื่อบอกให้หยุด ก็ให้ดูว่ามีจุดไหนที่น้ำหนักมากเกินไปหรือไม่ หากไม่สมดุลก็ทำให้แพล่มได้ วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้เพื่อสร้างความพร้อมด้านร่างกาย สายตา การสื่อสารเป็นการฝึกให้ผู้ร่วมกิจกรรมจดจ่ออยู่กับเหตุการณ์ปัจจุบัน ที่จะนำไปสู่อันตรายต่อชีวิต

2) การสร้างความพร้อมในการสื่อสาร

คือทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมพร้อมที่จะฟังและพูด เช่น มองคู่ที่ร่วมกิจกรรม และส่งของให้ หรือพูดคุยจับใจความ เล่าเรื่องโดยมีลักษณะดังนี้

ช่วง 1 - ให้คนงานจับคู่กับคนที่เรานิสัยน้อยที่สุด หรือไม่รู้จัก ให้คนหนึ่งเป็น A และอีกคนหนึ่งเป็น B ให้ A เล่าเรื่องชีวิตตั้งแต่เข้างานมาทำงานให้ B ฟัง

ช่วง 2 - ให้ B เล่าเรื่องที่ได้ฟังจาก A เมื่อสักครู่ ให้ A ฟัง แล้วดูว่า A คิดว่า B เล่าได้เหมือนเดิมไหม

ช่วง 3 - ให้ช่วยกันเล่าเรื่องความปลอดภัยและความไม่ปลอดภัยในการทำงาน ในโรงงานให้อีกฝ่ายฟัง โดยมีวัตถุประสงค์กระตุ้นให้คนงานกล้าคิด และกล้าแสดงความคิดเห็นเรื่องความปลอดภัย และเรื่องอุบัติเหตุในการทำงานโดยวิธีการพูด

3) การสร้างความพร้อมด้านสมาธิ คือทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีความจดจ่อหรือสติอยู่กับสิ่งที่ทำตรงหน้า เช่น กิจกรรมส่งแก้วจินตนาการ โดยการส่งนี้ไม่มีแก้วจริง จึงเป็นการฝึกใช้จินตนาการในการรับและส่งความรู้สึกกัน คือ เป็นการให้ส่งแก้วในความคิด หรือจินตนาการ โดยวิทยากรกระบวนการจะให้คนงานคิดว่ามีแก้วอยู่ในมือ แล้วส่งให้คนงานในวง โดยโยนให้อีกคนรับ คนงานทุกคนจึงต้องคอยมองว่าแก้วอยู่ที่ใด เพื่อไม่ให้เกิดตก เมื่อแก้วตก วิทยากรกระบวนการก็ชวนให้คิดว่าแก้วตกแล้วเกิดอะไร (รอบแรกค่อย ๆ ส่ง รอบต่อ ๆ มา เริ่มให้จังหวะ) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างความพร้อมด้านสมาธิ คือทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีความจดจ่อหรือสติอยู่กับสิ่งที่ทำตรงหน้า กระตุ้นให้เกิดการคิดถึงผลที่เกิดจากแก้วตกว่าเป็นอย่างไร

2.3.2 การกระตุ้นให้กล้าคิดและแสดงความคิดเห็น เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัย เกิดการคิดต่อประเด็นความปลอดภัย เป็นการชวนผู้เข้าร่วมวิจัย พูดคุยถึงเรื่องปลอดภัยในการทำงานในโรงงาน โดยมีเนื้อหาประกอบด้วยมุมมองของผู้เข้าร่วมวิจัย ต่อสภาพความปลอดภัยในปัจจุบัน มุมมองต่อปัญหาอุปสรรคของการกระทำเพื่อสร้างความปลอดภัย ผลของความปลอดภัยและอุบัติเหตุ ความต้องการและความคาดหวังต่อเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน กิจกรรมแอ็กชัน (Action) เป็นกิจกรรมที่ให้คนงานที่จับคู่กันนั้น เอาเรื่องราวความปลอดภัยในการทำงานมาคิดเป็นภาพ

ช่วงที่ 1 - ให้นำภาพในความคิดนั้น มาแสดงเป็นท่าทาง โดยแสดงเป็นภาพนิ่ง เรียก “แอ็กชัน” วิทยากรกระบวนการจะสั่งให้เปลี่ยนท่าทาง โดยพูดคำว่า “แอ็กชัน” ไปเรื่อย ๆ สั่งให้ทำท่าให้ชัดเจน ท่าที่ทำนั้นเป็นท่าที่ต้องทำบ่อยๆ ในโรงงาน

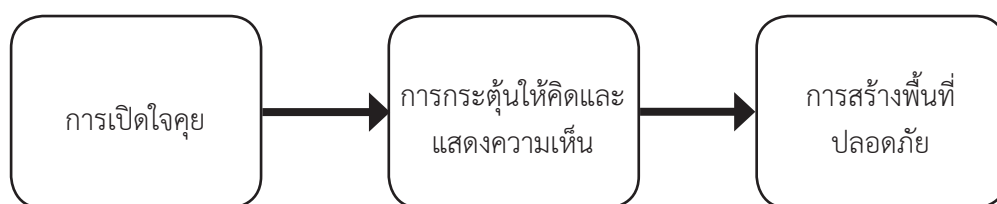
ช่วงที่ 2 - จะให้คนงานเลือกท่าทาง ที่ชัดเจน 3 ท่ามาเรียงต่อเนื่องเป็นเรื่องราวเพื่อแสดงความหมายของความปลอดภัยในการทำงาน แล้วให้เพื่อนทายเรื่องราว และกลุ่มที่แสดง ท่าทางอธิบายสิ่งที่แสดง

ช่วงที่ 3 - วิทยากรกระบวนการจะให้คนงานทุกคน ช่วยกันคิดว่าจากภาพท่าทาง หรือ (แอ็กชัน) ที่เห็นนั้น จะเกิดอะไรขึ้นต่อ เกิดผลกระทบอะไรจากการทำงานไม่ปลอดภัยนั้น

ช่วงที่ 4 - วิทยากรกระบวนการจะสร้างข้อแม้ (condition) เพื่อเพิ่มความรุนแรงของสถานการณ์ให้เกิดการคิด เช่น เมื่อมือขาดแล้วเป็นอย่างไร เมื่อหยุดงานรักษาตัวครอบครัวเป็นอย่างไร ลูกเป็นอย่างไร

ช่วงที่ 5 - วิทยากรกระบวนการเปิดโอกาสให้คนงานที่เป็นผู้ชมได้เข้ามามีส่วนร่วมปรับภาพเหตุการณ์เพื่อให้เกิดความสูญเสียโดยเข้ามาแสดงร่วม หรือแสดงแทนในท่าทาง “แอ็กชัน” นั้น กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ กระตุ้นให้คนงานกล้าแสดงออกเรื่องความปลอดภัยในโรงงาน เรื่องอุบัติเหตุในการทำงานผ่านการแสดงเป็นท่าทาง

2.3.3 การเปิดใจคุย เป็นกิจกรรมส่วนสุดท้ายของกระบวนการละคร คือ หลังจากให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้ถ่ายทอดเรื่องราวของตนเองต่อประเด็นความปลอดภัยในการทำงานในโรงงานแล้ว ศิลปินวิทยากรจะให้ผู้เข้าร่วมวิจัย พูดถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมทั้งหมด การเปิดใจคุยนี้จะทำช่วงท้ายของการทำกิจกรรม การเปิดใจคุยถึงความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในโรงงานและการเรียนรู้จากกระบวนการละคร มีลักษณะที่วิทยากรกระบวนการชวนให้แสดงความคิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการสรุปบทเรียนจากกิจกรรม และรับทราบความตระหนักที่เกิดขึ้นในใจของคนงาน

ภาพที่ 1 ขั้นตอนกิจกรรม

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลา 12 เดือน โดยเก็บข้อมูลเดือน มีนาคม 2558 - มีนาคม 2559 โดยเก็บข้อมูลจากโรงงาน 5 แห่ง ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดปทุมธานี

การเก็บข้อมูลใช้การสังเกต และการบันทึกข้อมูล โดยการสังเกตแบ่งเป็นการสังเกตต่อกับปฏิกิริยา (action) ของผู้เข้าร่วมวิจัย ในกิจกรรมต่าง ๆ การสังเกตสีหน้าท่าทาง (nonverbal language) และการสังเกตคำพูด (verbal language) โดยข้อมูลการสังเกตจะถูกบันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างดำเนินกิจกรรมละครประยุกต์ เป็นการสังเกตปฏิกิริยาของคนงานต่อการใช้ละครประยุกต์ในการสร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานโดยใช้แบบบันทึกการสังเกต การสังเกตนี้จะดำเนินการพร้อมกับการดำเนินกิจกรรมละครประยุกต์ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอน 1) การสร้างพื้นที่ปลอดภัย 2) การกระตุ้นให้กล้าคิดและแสดงความคิดเห็น และ 3) การเปิดใจคุย ส่วนการบันทึกข้อมูลใช้การบันทึกภาพและเสียง การดำเนินกิจกรรมกับแต่ละกลุ่มใช้เวลา 3 ชั่วโมง

2.5 การรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน / การขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วมวิจัย

การวิจัยนี้ ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดที่ 2 หนังสือรับรองเลขที่ 121/2556 ขณะเดียวกันผู้วิจัยขอความยินยอมเข้าร่วมโครงการจากผู้เข้าร่วมวิจัย โดยอธิบายขั้นตอนกระบวนการดำเนินการวิจัย ประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมวิจัย จะได้รับ และประโยชน์ที่หน่วยงานจะได้รับ แก่ผู้บริหารของหน่วยงานหรือบริษัท เพื่อให้เกิดความเข้าใจก่อนการคัดเลือกคนงานที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัย และเมื่อผู้เข้าร่วมวิจัย เข้ามาพบกับทีมวิจัย จะมีการขอความยินยอมโดยตรงจากผู้เข้าร่วมวิจัยอีกครั้งโดย

1) อธิบายรายละเอียดของวิธีการศึกษา กิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมวิจัย จะต้องทำ การขอยุติการร่วม

กิจกรรมให้คนงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายฟังในสถานที่ที่ทางโรงงานจัดให้ เช่น ห้องประชุม หรือโรงอาหาร และเปิดโอกาสให้ซักถามเพื่อทำความเข้าใจ

2) เปิดโอกาสให้คนงานที่ได้รับฟังคำชี้แจง แล้วพูดคุยกันก่อนตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมโครงการ

3) อธิบายถึงการขอยุติการร่วมกิจกรรม ซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลาโดยแจ้งผู้วิจัย ซึ่งการขอยุติการร่วมกิจกรรมจะไม่มีผลต่อการทำงานแต่อย่างใด

2.6 การวิเคราะห์ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ผลการวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) เพื่อตีความข้อมูล ซึ่งวิธีการวิเคราะห์ (analytic strategies) ในการศึกษาเชิงคุณภาพนี้ใช้วิธีอุปนัย (induction) หรือการสร้างทฤษฎีพื้นฐาน (grounded theory) หลักการของวิธีการนี้เรียกว่า “วิธีการศึกษาสิ่งที่ไม่ปรากฏชัด” หรือ วิธีการอันออบทรูซิฟ (Unobtrusive Method) (Lee, 2000) โดยการวัดสิ่งที่ไม่ปรากฏ (unobtrusive measures) นี้ หมายถึง ข้อมูลที่รวบรวมโดยวิธีการที่ไม่ได้เก็บข้อมูลโดยตรงกับหน่วยที่ศึกษา (research subjects) เพราะเชื่อว่าหากหน่วยที่ศึกษาเห็นผู้วิจัย หรือทราบว่ามีคนกำลังศึกษาตนเองอยู่ อาจทำให้เกิดความไม่เป็นจริงขึ้น วิธีการอันออบทรูซิฟนี้ไม่ใช่วิธีที่ใช้กันโดยทั่วไปบ่อยนัก และเหตุผลสำคัญที่ใช้วิธีนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงจุดอ่อนของการใช้การสัมภาษณ์และการสอบถาม ที่ผู้ตอบอาจไม่ได้ตอบตามความเป็นจริง การวิเคราะห์แก่นสาระจากวิธีการนี้ นำผลจากการสังเกตและการบันทึกภาพและเสียงมาทำดัชนี จัดกลุ่ม และทำบทสรุป โดยใช้หลักการหาความหมายแบบการศึกษาแบบ (Noting patterns and themes) (Miles & Huberman, 1994)

ผลการวิจัย

การศึกษากิจกรรมละครประยุกต์ที่ดำเนินการโดย การสังเกตกิจกรรม 3 ขั้นตอน ที่มีศิลปินวิทยากร (actor-artist) ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ (facilitator) และดำเนินการทั้ง 5 โรงงาน มีดังนี้

3.1 การสร้างพื้นที่ปลอดภัย

3.1.1 ผลการสร้างความพร้อมด้านร่างกาย ผลการสังเกตปฏิกริยาผู้เข้าร่วมวิจัย ในภาพรวมทั้ง 5 โรงงานพบว่า ในกิจกรรมแรกคือการแนะนำตัวโดยบอกชื่อตนเองพร้อมแสดงท่าทาง หลังที่วิทยากรกระบวนการแสดงตัวอย่าง คนงานคนแรก ๆ จะทำตามอย่างไม่เต็มที่ คือเสียงเบา และมีท่าทางขัดเขิน เมื่อคนงานหลายคนเริ่มทำต่อเนื่อง คนต่อ ๆ มาเริ่มเสียงดังและแสดงท่าที่ชัดเจน หนักแน่น เต็มที่มากขึ้น จนกระทั่งลำดับท้าย ๆ ของกลุ่ม จะมีเสียงดังมาก ทุกคนในกลุ่มจะดูเต็มใจที่จะทำ ซึ่งมองเห็นได้ว่าเป็นรูปแบบเดียวกัน ผลการวิเคราะห์ประเด็น พบว่า เป็นเรื่องของความตึงเครียดที่เกิดขึ้นเมื่อพบคนแปลกหน้า คนงานไม่ทราบว่า จะเผชิญกับอะไรบ้างจึงต้องลดความกดดันลง ตามทฤษฎี (Uncertainty Reduction Theory) ดังนั้นเมื่อคนงานที่ร่วมกิจกรรมเริ่มมีความผ่อนคลาย การเคลื่อนไหวจึงคล่องตัวขึ้น มีความว่องไวขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการกระตุ้นให้คิดในลำดับต่อไป

ผลการสังเกตกิจกรรมเลี้ยงแพ พบว่า เมื่อเริ่มเดินรอบแรก ๆ คนงานยังเดินเป็นวงกลม ตามทิศทาง ไม่กล้าเดินสวนกัน เมื่อเวลาผ่านไป เริ่มมีการมองเห็นพื้นที่ว่าง พื้นที่แน่น และจัดการเอาตัวเองออกจากพื้นที่หรือเอาตัวเองเข้าไปอยู่พื้นที่จุดนั้น บางครั้ง มีการส่งสัญญาณให้เพื่อนไปอยู่ในจุดที่ว่างด้วยการมอง หรือชี้หรือพยักหน้า ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าในช่วงต้น คนงานยังสนใจเฉพาะพื้นที่ใกล้ตัว แต่เมื่อเริ่มเดินนานขึ้น (หลายรอบ และมีการเปลี่ยนจังหวะการเดิน เร็วช้าตามที่วิทยากรกระบวนการบอก) คนงานเริ่มมองภาพพื้นที่ทั้งหมด มองความปลอดภัยในภาพรวมมากขึ้น และเห็นความพยายามที่จะสื่อสารกับสมาชิกคนอื่น แต่ด้วยข้อจำกัดที่ห้ามส่งเสียงและใช้ท่าทาง จึงทำให้คนงานพยายามสบตาสมาชิกเพื่อจะสื่อสารมากขึ้น

3.1.2 ผลการสร้างความพร้อมในการสื่อสาร

กิจกรรมนี้ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีความพร้อมที่จะฟังและพูด กิจกรรมพูดคุยจับใจความเล่าเรื่อง พบว่า ผลการสังเกต ช่วง 1 - คนที่เป็นฝ่ายเล่า ก็พยายามเล่าเนื้อหา คนที่เป็นฝ่ายฟังก็พยายามจำเนื้อหา

ฝ่ายเล่าไม่มีความเครียด แต่ฝ่ายฟังเครียด เพราะไม่รู้ว่าจะฟังไปทำไม ช่วง 2 - คนที่ฟังในช่วงแรกแล้วต้องมาเล่าเล่าสั้นกว่าเรื่องที่ได้ยินมา จะจำได้ในตอนแรกมากกว่า ตอนท้าย ช่วง 3 - ทั้งคู่มีความคล่องตัวในการเล่าเรื่องราวของตัวเองให้อีกฝ่ายฟัง ผลัดกันพูดผลัดกันฟัง สนใจฟังสิ่งที่อีกฝ่ายพูด ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าการฝึกให้พูด ฟัง จับใจความ ช่วยให้คนงานมีความพร้อมในด้านการสื่อสาร ทั้งรับข้อมูลและส่งข้อมูลรวมทั้ง กิจกรรมช่วงแรกทำให้คนงานเห็นความสำคัญของการจับใจความ ความสนใจ ความตั้งใจ ดังนั้น เมื่อจะพูดก็จะมีจุดเน้น เมื่อฟังก็พยายามหาใจความสำคัญ

3.1.3 การสร้างความพร้อมด้านสมาธิ

ผลการสังเกต เมื่อเริ่มโยนแก้วในจินตนาการ คนงานจะจดจ่อมากกว่าจะส่งมาที่ตนหรือไม่ ในช่วงแรกที่แก้วแตก จะมีการไม่ยอมรับ หรือไม่ยอมมองว่าเป็นแก้วจริง แต่เมื่อวิทยากรชวนให้คิดว่าเป็นแก้วจริง จะเห็นว่าคนงานรู้สึกและมีความระวังมากขึ้น เห็นได้จากท่าทางการรับส่งแก้ว และท่าทางเมื่อแก้วตกพื้น ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า คนงานเริ่มเปิดจินตนาการ คิดตามที่วิทยากรพูด ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นเมื่อทุกคนมองร่วมกัน รู้สึกร่วมกันทั้งวง ผลสะท้อนจากคนงาน คนงานสามารถระบุนอันตรายจากแก้วบาด เช่น บาดเท้า ทรัพย์สินเสียหาย เจ็บ หยุดงาน ต้องเก็บแก้ว เสียเวลาเพื่อไปโรงพยาบาล เป็นต้น

3.2 การกระตุ้นให้คนงานกล้าคิดและแสดงความคิดเห็นเรื่องอุบัติเหตุในการทำงานโดยถ่ายทอดผ่านการแสดง หรือ Action ผลการสังเกตพบว่า

ช่วงที่ 1 - คนงานคิดท่าทางช่วงแรกไม่ค่อยออก และทำท่าทางไม่ค่อยชัดเจน ไม่เห็นว่าเป็นท่าอะไร เมื่อวิทยากรกระบวนการให้ทำไปหลายๆ ท่า คนงานเริ่มแสดงออกอย่างชัดเจน ท่าทางชัด ใช้อวัยวะแขนขา ร่างกายส่วนต่างๆ ประกอบท่าได้ชัดมากขึ้น บางครั้งมีเสียงประกอบท่าด้วย

ช่วงที่ 2 - คนงานมีความตั้งใจคิดเชื่อมโยงเรื่องราว เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อหาความจริงของเหตุการณ์และเส้นทางความปลอดภัยหรือการเกิดอุบัติเหตุ และเกิดความเข้าใจสภาพการณ์ได้ด้วยตนเอง

ช่วงที่ 3 - คนงานสามารถคาดคะเน (predict) เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อจากภาพที่สร้าง และ เข้าใจผลกระทบ รวมทั้งเห็นความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นได้

ช่วงที่ 4 - คนงานเห็นภาพอนาคตของความสูญเสียโดยการคิด พุด และแสดงท่าทาง

ช่วงที่ 5 - คนงานเข้าใจการเตรียมพร้อม ป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ โดยลุกขึ้นมาจัดทำทาง action ใหม่ เพื่อไม่ให้นำพาไปสู่ความสูญเสียจากการทำงานแบบ ไม่ปลอดภัย

ผลการวิเคราะห์ ในช่วงต้น คนงานมีความมั่นใจ ในการแสดงท่าทาง แต่เมื่อแสดงหลายท่ามากขึ้น จะเริ่ม ค่อนข้าง สามารถถ่ายทอดความคิดผ่านท่าทางได้ และมีความกล้า เป็นอิสระ ไม่ติดอยู่ในกรอบ ซึ่งช่วยให้เห็นว่า คนงานมองเห็น เข้าใจ และตระหนักเรื่องความปลอดภัย ในการทำงาน ซึ่งเป็นการแสดงความเข้าใจอย่างชัดเจน ในเรื่องอุบัติเหตุ (incident) อุบัติเหตุ (accident) และ เหตุการณ์เกือบเกิดอุบัติเหตุ (near miss) โดยไม่ต้องท่องจำ

3.3 การเปิดใจคุย ผลการสังเกต คนงานรู้สึก สนุกกับกิจกรรม กล้าแสดงความคิดเห็น และมีความ กระตือรือร้น ผลการวิเคราะห์สามารถจัดกลุ่มความคิด ของพนักงานได้คือ 1) ระเบียบปฏิบัติทำให้เกิดความปลอดภัย 2) ทุกคนรู้เรื่องเครื่องป้องกันอันตราย แต่ไม่ใส่ใจ 3) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสามัคคี ความช่วยเหลือ ความใส่ใจ การมีส่วนร่วม ช่วยเรื่องความปลอดภัยได้ 4) การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ 5) ความตระหนักความปลอดภัยเกิดจากภายใน 6) การเรียนรู้เกิดจาก ประสบการณ์ตรง 7) การขาดความใส่ใจ ความเคยชิน ทำให้มองข้ามความปลอดภัย 8) ความพร้อมในการทำงาน เป็นสิ่งสำคัญ 9) กิจกรรมนี้แตกต่างจากภาพที่คิด และ 10) กิจกรรมนี้ให้ประโยชน์ ซึ่งส่วนหนึ่งแสดงได้จาก ข้อความที่คนงานถ่ายทอด

อภิปรายผล

เมื่อศึกษาการใช้แนวคิดละครประยุกต์สร้าง ความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานของคนงานใน โรงงาน ทำให้เห็นว่า การจัดฝึกอบรมเรื่องความปลอดภัย ในการทำงานที่คนงานได้รับนั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญใน

ด้านการเพิ่มความรู้อีก และวิธีการ หากแต่คนงานยัง ขาดความตระหนักในเรื่องความปลอดภัย กล่าวคือไม่ได้ เห็นความสำคัญเท่าที่ควร ดังนั้น เพื่อให้ความรู้ที่คนงาน ได้รับเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ การสร้างความตระหนัก เรื่องความปลอดภัยนี้ เป็นการกระตุ้นให้คนงานเกิด ความรู้สึกว่าความปลอดภัยในการทำงานมีความสำคัญ ต่อชีวิตและทรัพย์สิน หากทำงานอย่างไม่ปลอดภัย เมื่อ ประสบอุบัติเหตุหรือได้รับบาดเจ็บก็จะส่งผลที่ต่อตนเอง และครอบครัวเป็นลำดับแรก ซึ่งความตระหนักจะช่วยให้ คนงานเกิดความคิด ไตร่ตรอง คำนึงถึงสิ่งที่ควรกระทำ ในการปฏิบัติงาน (นวิวิธ จิตต์วรโกธ, 2554) กิจกรรม กระบวนการละครนี้ ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัย ได้เกิดความรู้สึก การรับรู้ การคิดได้ จากสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น (given circumstance) เห็นได้จากกิจกรรมแอ็กชั่น (action) ที่คนงานสามารถระบุปัญหา ผลที่เกิดขึ้นตามมา ทั้งใน ด้านร่างกาย จิตใจ สามารถอธิบายผลกระทบในระยะยาว ได้ด้วยตนเอง และด้วยลักษณะกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ คนงานย้อนกลับไปแก้ปัญหาหรือหาทางป้องกันได้ ทำให้ เกิดการคิดหาจุดที่เป็นต้นเหตุ และดำเนินการป้องกัน ด้วยความที่คนงานมีพื้นฐานความรู้จากการฝึกอบรมเรื่อง ความปลอดภัย จึงทำให้ทราบวิธีการป้องกันอุบัติเหตุหรือ ระวังวิธีป้องกันได้ เช่น การยกของให้ถูกหลักการยศาสตร์ การใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล เป็นต้น หาก แต่มาตรการทางการจัดการที่แหล่งกำเนิด ทางผ่าน และ ผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะส่วนผู้ปฏิบัติงานที่ประกอบด้วย การอบรมให้ความรู้ การหมุนเวียนกันทำงานและลดการสัมผัส และ การตรวจสุขภาพพิเศษนั้น (ปราโมช เขียวชาญ และ บงกช กิตติสมพันธ์, 2556) ไม่ได้เน้นเรื่องความตระหนัก ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่คนงานจะเกิดการละเลยหรือความ ประมาท แต่หากทำให้บุคคลถูกคิด หรือเกิดความรู้สึกว่า เป็นส่วนหนึ่งในสถานการณ์ หรือนึกถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหล่านี้ ถือว่าเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสภาวะจิต ที่ไม่ใช่การจดจำ ได้ ซึ่งเป็นปฏิกิริยาที่ไม่ต้องเรียกจากความจำหรือความรู้ ความรู้สึกที่เกิดอยู่ภายในจะทำให้แสดงพฤติกรรมออกมา ในทิศทางที่ต้องการตามประสบการณ์

ผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมวิจัย เกิด ความรู้สึก การรับรู้ การคิดได้ ต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตราย อันจะนำไปสู่การเกิด

อุบัติเหตุ และยังสามารถแสดงถึงแนวทางที่จะปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปลอดภัยในการทำงาน เช่น ต้องรอบคอบ ต้องมีการสื่อสาร ต้องเกิดจากความคิดภายใน ต้องให้ความร่วมมือ ต้องไม่ประมาท ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจของคนงาน โดยไม่ได้ผ่านกระบวนการให้ความรู้ใหม่ การกระตุ้นให้ฝึกคิดโดยกระบวนการละคร จึงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดผลต่อจิตใจได้ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดความตระหนัก (สนธยา ชูไพร, 2546) เมื่อพิจารณาร่วมกับกับทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral Theory) ที่ปรากฏเป็นการสร้างพฤติกรรมความปลอดภัย (Behavioral-Based Safety) ซึ่งเป็นการค้นหาวิเคราะห์และคัดเลือกพฤติกรรมเสี่ยงแล้วขจัดออกไป จึงเป็นการแก้ไขที่พื้นฐานของอุบัติเหตุ มีลักษณะเป็นการปลูกฝังพฤติกรรมความปลอดภัยในการทำงาน โดยมีรากฐานมาจากทฤษฎีจิตวิทยาที่เชื่อว่าพฤติกรรมของคนงานเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อเรื่องความปลอดภัย ดังนั้น การเสริมแรงทางบวก (positive reinforcement) เช่นการให้รางวัล จึงช่วยส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ลำพังพฤติกรรมอย่างเดียวไม่ช่วยให้อุบัติเหตุหมดไปได้ แต่การจูงใจเป็นการกระตุ้นให้คนงานเกิดความตระหนักและเกิดความตื่นตัว (Brunette, 2006) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษางานด้านความปลอดภัยในการทำงานที่ปรากฏหลายงาน เป็นการวัดระดับความรู้จากการฝึกอบรม ความพึงพอใจจากการฝึกอบรม การสร้างความปลอดภัย (ธนากร พิงบุญ, 2550; อินตา คำควร, 2551; ภมรรัตน์ สุทธิวานิช, 2552; นภาพร วงศ์วิวัฒน์นุกิจ, 2553; นววิธ จิตต์วรไกร, 2554) โดยไม่เห็นความเชื่อมโยงถึงการปรับพฤติกรรม การศึกษาผลการปฏิบัติงานว่าเกิดจากอิทธิพลของการฝึกอบรมหรือไม่นั้นทำได้ยากเนื่องจากการวัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต้องอาศัยระยะเวลาในการศึกษา อีกทั้งเป็นการยากที่จะระบุว่าผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดจากการฝึกอบรมเพียงปัจจัยเดียว การสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับบุคคล จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้บุคคลเริ่มต้นการปรับพฤติกรรมจากภายใน

ความตระหนักเป็นการกระทำที่เกิดจากความสำนึกในเรื่องหรือเหตุการณ์นั้นๆ ซึ่งกระบวนการสร้างความตระหนัก ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) สังเกตหรือรับรู้ โดยให้ข้อมูลที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เอาใจ

ใส่และเห็นคุณค่า 2) คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ให้ตัวอย่างประสบการณ์ตรง เพื่อให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์สาเหตุ และผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว 3) สรุปถึงประโยชน์ หรือโทษ (สนธยา ชูไพร, 2546; อพัชชา แผลมสุข, 2553) ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่ากระบวนการละครที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ นั้นสอดคล้องกับกระบวนการสร้างความตระหนัก อีกทั้งยังให้ผลสอดคล้องของเป้าหมายการสร้างความตระหนักที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมกว่าการศึกษาวิจัยเรื่องความปลอดภัยในการทำงานที่ผ่านมา

การวิจัยนี้ สามารถสร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานได้ เพราะความตระหนักเป็นผลของกระบวนการทางปัญญา กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าหรือได้รับการสัมผัสจากสิ่งเร้าแล้ว จะเกิดการรับรู้ขึ้น เมื่อเกิดการรับรู้แล้วจากนั้นจะนำไปสู่การเกิดความเข้าใจในสิ่งเร้า นั้น และนำไปสู่การเรียนรู้ต่อไป คือ มีความรู้ในสิ่งนั้น และเมื่อบุคคลเกิดความรู้แล้ว ก็จะมีผลให้เกิดความตระหนักในที่สุด การเรียนรู้และการตระหนักจะนำไปสู่ความพร้อมที่จะแสดงการกระทำหรือพฤติกรรมต่อไป (กองสุขศึกษา, 2542) การได้รับการกระตุ้นในการศึกษานี้ เกิดจากการกระตุ้นโดยกิจกรรมที่วิทยากรกระบวนการใช้ และช่วงท้ายของทุกกิจกรรมย่อย วิทยากรกระบวนการจะให้ผู้ร่วมกิจกรรมเป็นผู้สรุป และวิทยากรกระบวนการเป็นผู้เสริม ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถคิดขยายต่อเนื่องถึงผลของอุบัติเหตุและการบาดเจ็บ สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุความไม่ปลอดภัยกับผลของอุบัติเหตุได้ นอกจากนี้ กิจกรรมยังทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนงานได้ เนื่องจากได้มีการแลกเปลี่ยนมุมมองเรื่องความปลอดภัยอย่างอิสระเพราะวิทยากรกระบวนการได้สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้ในช่วยแรกของกิจกรรม ทำให้คนงานกล้าแสดงออก การมีส่วนร่วมของคนงานนี้ช่วยให้การทำงานของสถานประกอบการเป็นไปตามข้อกำหนดหลักที่ 1 เรื่องนโยบาย ของ ILO ในข้อกำหนดรองที่ 2 การมีส่วนร่วมของคนงาน รวมทั้งข้อกำหนด WorkSafe Plan ส่วนของการปรึกษาหารือ ซึ่งระบุมาตรฐานไว้ว่า “องค์กรมีกลไกการปรึกษาหารือกับลูกจ้างและได้ดำเนินการปรึกษาหารืออย่างได้ผล” (สราวุธ สุธรรมสา, 2556)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาการใช้แนวคิดละครประยุกต์สร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานของคณาจารย์ในโรงงาน ผลของกิจกรรมกระบวนการละครตามแนวคิดละครประยุกต์ ทำให้คณาจารย์รับรู้การกระทำว่าเป็นผู้ควบคุมโอกาสเกิดอุบัติเหตุได้ ซึ่งสามารถจัดสาเหตุของอุบัติเหตุส่วนที่เป็นปัจจัยที่เกิดจากมนุษย์ได้ การวิจัยนี้ช่วยให้มีแนวทางการสร้างกิจกรรมเสริมการฝึกอบรมความรู้เรื่องความปลอดภัย ที่ส่งเสริมให้เกิดความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการทำงานได้

การส่งเสริมให้ผู้รับผิดชอบหรือเจ้าหน้าที่ความปลอดภัยในการทำงานบรรจุกิจกรรมที่มีลักษณะนี้ไว้ในแผนงานด้านความปลอดภัยในการทำงาน จะช่วยให้ความตื่นตัวและสร้างความน่าสนใจให้งานด้านนี้มากขึ้น รวมทั้งได้ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของคณาจารย์ในการออกแบบแนวทางการสร้างความปลอดภัยในการทำงานของสถานประกอบการได้อย่างเป็นรูปธรรม

เนื่องจากกิจกรรมในการวิจัยนี้ ไม่ได้มุ่งค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของอุบัติเหตุ แต่เป็นการฝึกให้ใช้ความคิดและจินตนาการถึงความไม่ปลอดภัย จึงสามารถใช้กระบวนการนี้ได้กับทุกกลุ่มและช่วงวัย โดยความแตกต่างทางภูมิหลังจะถูกกำจัดออกไปในกระบวนการช่วงแรกคือการสร้างพื้นที่ปลอดภัย อย่างไรก็ตามการค้นหาสาเหตุยังคงมีความสำคัญและอยู่ในกระบวนการปกติของสถานประกอบการ

การนำกิจกรรมกระบวนการละครมาใช้นี้ เหมาะสมในกรณีที่มีวิทยากรกระบวนการที่มีประสบการณ์และมีพื้นฐานด้านการแสดง เพราะจำเป็นต้องใช้ทักษะของวิทยากรกระบวนการในด้านการกระตุ้นให้ผู้ร่วมกิจกรรมคิด แสดงออก สร้างบรรยากาศ ควบคุมสถานการณ์ ส่วนการมีพื้นฐานการแสดงช่วยให้สามารถจัดระเบียบร่างกาย ควบคุมการใช้เสียง กิริยาท่าทางได้เหมาะสม และมีวิธีการสร้างกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสร้างความพร้อมให้ผู้ร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม สถานประกอบการสามารถเตรียมความพร้อมในหน่วยงานได้โดยศึกษาหลักการเป็นวิทยากร (facilitator) และ กิจกรรมฝึกการแสดง (drama exercise)

ข้อเสนอแนะในการศึกษา หากมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการใช้กิจกรรมกระบวนการละครกับกิจกรรมด้านความปลอดภัยอื่น ๆ เช่นการฝึกการหยั่งรู้ระวัง

อันตราย (KYT) ที่เน้นการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง รู้จักคิดแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ให้ความสำคัญในการสร้างวินัย ความสามัคคี ความกระตือรือร้น ที่เน้นการเตือนสติที่ก่อนปฏิบัติงานที่เกิดจากการผิดพลาดของคน จะทำให้เกิดการพัฒนาแนวทางการทำงานด้านความปลอดภัย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถานประกอบการที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์ที่ร่วมเป็นผู้เข้าร่วมวิจัย งานวิจัยนี้ได้รับทุนส่งเสริมนักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2556 (ดำเนินการแล้วเสร็จ พ.ศ.2559)

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โปธิสิตา. (2547). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เฉลิมชัย ชัยกิตติภรณ์. (2545). *ความปลอดภัยและอาชีวอนามัยในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศและธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย.
- นวิธ จิตต์วรไกร (2554). ความตระหนักด้านความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานบริษัท เบสท์ เพอฟอร์มแมนซ์ เอ็นจิเนียริง จำกัด. *สารนิพนธ์สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- นิตา ชูโต. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: พรินต์โพร.
- ปราโมช เขียวชาญ และ บงกช กิตติสมพันธ์. (2556). งานอาชีวอนามัยและความปลอดภัย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย. (หน่วยที่ 1 หน้า 1-1 - 1-65) (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)*. นนทบุรี: สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ธนากร พึ่งบุญ. (2550). การดำเนินโครงการกิจกรรม 5 ส. เพื่อความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานบริษัท สยามบรรจภัณฑ์ ชลบุรี (1995) จำกัด. *ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหบัณฑิต สาขาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา*.

- นภาพร วงศ์วิวัฒน์นุกิจ (2553). การบาดเจ็บที่เกี่ยวเนื่องจากการทำงานและพฤติกรรมความปลอดภัยในการทำงานของคนงานก่อสร้าง. *วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ภมรรัตน์ สุทธิวานิช (2552). การสร้างพฤติกรรมความปลอดภัยในการทำงานของพนักงานซ่อมบำรุงในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี. *วิทยานิพนธ์วิศวกรรมความปลอดภัย คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*
- วรรณรัตน์ รัตนวรงค์. (2557). *การใช้ละครในงานสร้างเสริมสุขภาพ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยา อยู่สุข. (2552). *อาชีวอนามัยและความปลอดภัย (สนับสนุนการจัดทำสาระการเรียนรู้โดยกระทรวงศึกษาธิการ)*. กรุงเทพฯ: เบสท์ กราฟฟิค เพรส.
- ศิริพร แยมนิล, โขคชัย สุทธาเวช, จินตนา บิลมาศ และ ยุวียง ศรีบุญเรือง. (2550). รายงานการวิจัย การศึกษาระบบการสร้างแรงจูงใจสำหรับนายจ้างในการสร้างเสริมสุขภาพลูกจ้าง (ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนเงินทดแทนสำนักงานประกันสังคมประจำปี พ.ศ. 2550). (เอกสารอัดสำเนา).
- สนธยา ชูไพร. (2546). ความตระหนักและการรับรู้ข่าวสารความปลอดภัยในการทำงานของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เสี่ยงต่ออันตราย. *รายงานโครงการเฉพาะบุคคลหลักสูตรวารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (การสื่อสารภาครัฐและเอกชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- สรารุช สุธรรมมาสา. (2556). ระบบการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัย. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (หน่วยที่ 14-1 – 14-42) (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)*. นนทบุรี: สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2554). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ ยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: สยามลดา.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2555). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 20)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2549). *หลักและทฤษฎีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์ภณฑ์แอนด์พริ้นติ้ง.
- สำนักงานกองทุนเงินทดแทน. (2561). *สถิติการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน ภาพรวมทั่วประเทศ*. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2561 จาก www.sso.go.th/wpr/main/privilege/ข้อมูลสถิติกองทุนเงินทดแทน_sub_category_list-label_1_169_742
- อพัชชา แหลมสุข. (2553). การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก กรณีศึกษาองค์กรให้บริการด้านฝึกอบรมและให้คำปรึกษาด้านความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อมแห่งหนึ่งในจังหวัดระยอง. *การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารเทคโนโลยี วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- อนามัย (ธีรวิโรจน์) เทศกะทีก. (2551). *อาชีวอนามัยและความปลอดภัย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- อนุศักดิ์ ฉืนไพศาล. (2556). *อาชีวอนามัยและความปลอดภัย*. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- อภิชาติ ชำนินอก และ สวินทร์ พงษ์เก่า. (2556). อุบัติเหตุและการป้องกัน ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย (หน่วยที่ 9 หน้า 9-1 – 9-29) (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)*. นนทบุรี: สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อินตา คำควร. (2551). การพัฒนาแนวปฏิบัติด้านความปลอดภัยในการใช้สารเคมีและวัตถุอันตรายของบริษัทเคบี ซีสเต็มส์ (ไทยแลนด์) จำกัด. *การค้นคว้าอิสระหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.

- Brunette, M. J. (2006). Safety. In *Occupational and Environmental Health: Recognizing and Preventing Disease and Injury (5th edition)*, Levy, B. S., Wegman, D. H., Baron, S. L. & Sokas, R. K. (editors). PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Cresswell, J. W. (1994). *Research Design: Qualitative and quantitative Approaches*. CA: SAGE.
- _____. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches (2nd edition)*. CA: SAGE.
- Lee, R.M. (2000). *Unobtrusive Methods in Social Research*. PA: Open University Press.
- Levy, B.S. & Wegman, D.H. (2000). *Preventing Occupational Disease and Injury. In Occupational Health: Recognizing and Preventing Work-Related Disease and Injury (4th edition)*, Levy, B.S. and Wegman, D.H. (Editors). PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis (2nd edition)*. CA: SAGE.
- Harris, S.J. and Fries, J.F. (2002). *The Health Effect of Health Promotion. In Health Promotion in the Workplace (3rd edition)*. In O'Donnell, M. P. (editor). Health Promotion in the Workplace (3rd edition). NY: Delmar Thomson Learning.
- Levenstein, C., Wooding, J., and Rosengerg, B. (2000). *Occupational Health: A Perspective. In Occupational Health: Recognizing and Preventing Work-Related Disease and Injury (4th edition)*, (Levy, B. S. and Wegman, D. H. (Editors). PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- O'Donnell, M. P. (2002). *Health Promotion in the Workplace (3rd edition)*. NY: Delmar Thomson Learning.